

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра педагогічної та вікової психології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної і
Загальної відділу навчальної роботи та рекрутації
проф. Гаврилюк С. В.

Протокол № 2 від 18.10. 2017 р.

ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни
ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Підготовки бакалавра

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 Психологія

Освітня програма (спеціалізація) Психологія

Програма навчальної дисципліни «Вікова психологія» для студентів галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія, освітньої програми (спеціалізації) Психологія

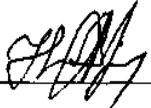
Розробник: Гошовська Д.Т. кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології

Рецензент: Мушкевич М.І. кандидат психологічних наук, доцент завідувач кафедри практичної психології та безпеки життєдіяльності;

Програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри педагогічної та вікової психології протокол № 12 від 30 серпня 2017р.

Завідувач кафедри: Гошовський Я.О.

Програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною комісією факультету психології протокол №1 від 30 серпня 2017 р.

Голова науково-методичної комісії факультету психології Іванашко О.Є.

Програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5 Модулів 3 Змістових модулів 2 ІНДЗ: є Загальна кількість годин: 150	05 Соціальні та поведінкові науки Спеціальність 053 Психологія Освітня програма Психологія бакалавр	нормативна
		Рік підготовки - 1
		Семестр - 1
		Лекції - 22 год.
		Практичні (семінари) -12 год.
		Лабораторні -12год.
		Консультації – 18 год.
		Самостійна робота -86 год.
		Форма контролю: екзамен

2. АНОТАЦІЯ КУРСУ:

Предметом вивчення навчальної дисципліни є особливості психофізичного розвитку людини впродовж онтогенезу.

Метою викладання навчальної дисципліни “Вікова психологія” є ознайомлення студентів з віковою мінливістю психіки людини впродовж онтогенезу (філо-, історіо-, соціогенезу), що допоможе їм глибше зрозуміти принципи, механізми, закономірності й особливості формування, екзистенції та розвитку людської особистості як біосоціального феномена.

Завданнями курсу є :

- навчити студентів оволодіти такими базовими поняттями вікової психології, як вікова мінливість, онто- й філогенез, соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності, психічні новоутворення вікового періоду, сензитивні періоди, нормативні вікові кризи, зони актуального й перспективного розвитку,
- основними віковими особливостями людини (психофізичними, когнітивними, сенсорно-перцептивними, емоційно-вольовими, конотативними та ін.) на кожному етапі її онтогенетичного становлення.

3. КОМПЕТЕНЦІЇ:

До кінця навчання студенти будуть компетентними у таких питаннях:

знати:

- теоретичні підходи до онтогенезу психіки людини;
- основні закономірності вікових змін психіки людини;
- психологічні особливості новонароджених, немовлят, дітей, підлітків, юнацтва, дорослих та людей літнього віку;
- суть вікових криз, особистості та шляхи їхнього подолання;

- центральні психологічні новоутворення кожного вікового періоду;
  - специфіку діагностичної та корекційної роботи з особами різного віку.
- уміти:**
- працювати з науковою та навчально-методичною літературою;
  - вступати у наукові дискусії щодо вікової мінливості психіки людини та специфіки пеебігу її онто- й соціогенезу;
  - розрізняти вікові та індивідуальні особливості психіки;
  - надавати практичні рекомендації щодо подолання вікових криз особистості з урахуванням вікових відмінностей психіки;
  - добирати психологічні методи та методики дослідження, враховуючи вік досліджуваного.

4.ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Усього	у тому числі					
		Лек.	Практ. (Семін.)	Лаб.	Інд.	Сам. роб.	Контр. роб.
1	2	3	4	5	6	7	8
Змістовий модуль I. Загальні питання вікової психології							
Тема 1. Вікова психологія як практична галузь знань	12	2			2		
Тема 2. Історія становлення вікової психології	8				2	10	
Тема 3. Особливості психологічного обстеження осіб різного віку	18	2	2	2	2	10	
Тема 4. Онтогенез психіки людини: основні поняття	14	2	2	2	2	10	
Тема 5. Вікова періодизація життєвого шляху людини	12	2	2	2	2	10	
Разом за змістовим модулем 1	64	8	6	6	10	40	
Змістовий модуль II. Психологічні особливості онтогенезу особистості							
Тема 6. Психофізіологічний розвиток дитини у пренатальному періоді та в періоді новонародженого	10				2	6	
Тема 7. Психологія немовляти	12		2		2	6	
Тема 8. Психологія раннього дитинства	10	2			2	6	
Тема 9. Психологія дошкільника (пізнього)	12	2			2	6	

дитинства) (3-6)							
Тема 10. Психологія молодшого школяра	12	2	2	2	2	6	
Тема 11. Психологія підлітка (10–15 років)	12	2	2	2	2	5	
Тема 12. Психологія старшокласника (юнацтва)	12	2		2	2	5	
Тема 13. Психологія ранньої дорослості (21–40 років)	10	2			2	6	
Тема 14. Психологія середньої дорослості (40–60 років)	8				2		
Тема 15. Психологія пізньої дорослості (понад 60 років)	8				2		
Разом за змістовим модулем 2	152	12	6	6	20	46	
Усього годин	150	22	12	12	18	86	

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Методологічні засади вікової психології.	8
2	Структура, функції і завдання вікової психології.	8
3	Особливості розвитку вітчизняної вікової психології. Нетрадиційні підходи до періодизації оно- і соціогенезу особистості.	8
4	Традиційні та інноваційні емпіричні методи психологічного обстеження осіб різного віку.	8
5	Психологічний аналіз вікових криз особистості	8
6	Специфіка провідного виду діяльності на кожному етапі онтогенезу особистості.	8
7	Психологічні особливості новоутворень підлітковості.	8
8	Теоретико-емпіричні засади геронтопсихології.	12
9	Феномен соціальної пам'яті про померлу людину.	8
10	Геронтологічні аспекти пролонгування довгожителства.	10
	Разом	86

6. ВИДИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ

Загальні вимоги до виконання:

- індивідуальне завдання повинно мати практичне спрямування та носити творчий, дослідницький характер;
- тип індивідуального завдання – емпіричне вивчення особистості дитини з проблемами психофізичного розвитку;
- виконується ІНДЗ з дотриманням усіх усіх вимог до прикладних робіт. Текст повинен

бути надрукований на принтері через 1,5 міжрядкових інтервали на одному боці аркуша білого паперу формату А4. Шрифт Times New Roman, 14 пт. Текст розміщується на сторінці, яка обмежується полями: ліве – 25 мм, нижнє, верхнє – 20 мм, праве – 15 мм. За обсягом ІНДЗ має складати 15-20 сторінок. ІНДЗ починається з титульного аркуша, за ним розміщуються послідовно зміст ІНДЗ, основний текст (методики, схеми, таблиці, графіки, завдання, інтерпретація отриманих даних, висновки, рекомендації стосовно корекції відхилень), список використаних джерел (не менше 15);

- оцінювання індивідуального навчально-дослідного завдання:

Рівень виконання ІНДЗ	К-ть балів
ІНДЗ виконано відмінно: цілісно і повно висвітлена тема із сформульованими власними висновками	10
Недостатньо висвітлена тема із нечітко сформульованими власними висновками та рекомендаціями	5-9
Задовільне виконання ІНДЗ – неповно висвітлено тему без власних висновків студента, недостатньою кількістю задіяних методик	3-4
Тема висвітлена без чіткого розуміння суті дослідження	1-2

У межах навчального курсу студенту пропонується виконати **навчально-дослідницький проект**, який включає три завдання (теоретичне, практичне і творче):

1. Складіть анкету для старшокласників на тему “Професійне самовизначення”
2. Складіть анкету для старшокласників на тему “Особистісне самовизначення”
3. Складіть анкету для старшокласників на тему “Ідеали”
4. Складіть анкету для підлітків на тему “Інтереси”
5. Складіть анкету для підлітків на тему “Дружба”
6. Складіть анкету для старшокласників на тему “Мотиви навчання”
7. Складіть анкету для підлітків на тему “Потреба у спілкуванні”
8. Складіть анкету для старшокласників на тему “Рівень домагань у сфері життєвого самовизначення”
9. Складіть анкету для старшокласників на тему “Рівень домагань у сфері професійного самовизначення”
10. Складіть анкету для старшокласників на тему “Рівень домагань у сфері міжособистісного спілкування”
11. Складіть анкету для старшокласників на тему “Взаємостосунки в класі”
12. Складіть анкету для підлітків на тему “Взаємостосунки в класі”
13. Запропонуйте класному керівнику методичні рекомендації для оптимізації процесу спілкування з учніми-підлітками
14. Запропонуйте класному керівнику методичні рекомендації для оптимізації процесу спілкування з учніми-старшокласниками
15. Запропонуйте сценарій батьківських зборів для батьків учнів молодшого шкільного віку (у вигляді тез) на тему “Особистість та групові норми”
16. Запропонуйте сценарій батьківських зборів для батьків підлітків на тему “Значення сфери спілкування у житті підлітка”
17. Складіть поради для підлітків щодо подолання комплексу неповноцінності
18. Складіть поради для підлітків щодо подолання негативних рис характеру
19. Складіть поради для підлітків щодо вироблення сили волі
20. Складіть поради для учнів-підлітків щодо підвищення статусу в класі
21. Складіть поради для вчителя щодо його спілкування з молодшими школярами

7. РОЗПОДІЛ БАЛІВ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

У процесі вивчення дисципліни використовуються такі методи оцінювання:

- опитування;
- оцінювання виконання практичних завдань;
- оцінювання виконання та захист лабораторних робіт;
- виконання та захист ІНДЗ;
- контрольна робота;

Загальна оцінка за курс складається як алгебраїчна сума оцінок за кожен з двох модулів: складається з балів, які отримує студент за навчальну діяльність – підготовку та виступи на практичних заняттях та виконання лабораторних робіт, а також 60 балів контрольна робота.

Поточний контроль (max = 40 балів)						Контрольна робота	Загальна кількість балів
Модуль 1			Модуль 2				
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			ІНДЗ	60
T1	T3	T4	T7	T8	T10		
5	5	5	5	5	5		100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82 – 89	B	Добре	
75 - 81	C		
67 -74	D	Задовільно	
60 - 66	E		
1 – 59	Fx	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія / Т. В. Дуткевич. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – С. 46-78.
2. Крайг Г. Психологія розвитку / Г. Крайг, Д. Бокум // 9-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 356 с.
3. Максименко С. Д. Основи генетичної психології / С. Д. Максименко. – Київ: НПЦ Перспектива, 1998. – С. 78-109.
4. Миллер С. Психологія розвитку: методы исследования / С. Миллер. – СПб.: Питер, 2002. – 464 с.
5. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество / В. С. Мухина // 9-е изд. – Москва: Издательский центр «Академия», 2004. – 456 с.
6. Павелків Р. В. Дитяча психологія / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – Київ: Академвидав, 2008. – С. 45-97.

7. Психология человека от рождения до смерти. Полный курс психологии развития / Под ред. А. А. Реана. – СПб.: «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2005. – 416 с.
8. Савчин М. В. Вікова психологія / М. В. Савчин , Л. П. Василенко // 2-е вид. – Київ, Академвидав, 2009.
9. Стюарт-Гамильтон Я. Психология старения / Я. Стюарт-Гамильтон // 3-е изд. – СПб., 2002. – 345 с.
10. Хухлаева О. В. Психология развития: молодость, зрелость, старость / О. В. Хухлаева // 3-е изд. – Москва: Издательский центр «Академия», 2006. – 389 с.

Допоміжна

1. Абрамова Г. С. Практикум по возрастной психологии / Г. С. Абрамова // 3-е изд. – Москва: Издательский центр „Академия”, 2001. – С. 18-198.
2. Баттерворт Дж. Принципы психологии развития / Дж. Баттерворт, М. Харрис – Москва: "Когито-Центр", 2000. – 350 с.
3. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психологической диагностике / Л. Ф. Бурлачук , С. М. Морозов. – Київ: Наукова думка, 1989. – С. 157–159.
4. Возрастная психология: детство, отрочество, юность: хрестоматия / Сост. и науч. ред. В. С. Мухина, А. А. Хвостов. – Москва: Академия, 2001. – С. 45-91.
5. Волков Б. С. Детская психология: логические схемы / Б. С. Волков , Н. В. Волкова. – Москва: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2003. – 256 с.
6. Партико Т. Б. Методичні матеріали для вивчення курсу “Вікова психологія” / Т. Б. Партико: для студентів III курсу напряму підготовки “Психологія” (денна форма навчання). – Львів, ЛНУ, 2008. – 46 с.
7. Психология развития. Словарь / Под ред. А. Л. Венгера // Психологический лексикон. Энциклопедический словарь в шести томах / Ред.-сост. Л. А. Карпенко; под общ. ред. А. В. Петровського. – Москва: ПЕРСЭ, 2005. – 176 с.
8. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс : 8-е изд. – СПб., 2000. – 324 с.

9. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Місце вікової психології в системі психологічної науки.
2. Співвідношення між віковою психологією та іншими галузями психології.
3. Об’єкт вікової психології та його специфіка.
4. Предмет сучасної вікової психології.
5. Поняття про вік людини; різновиди віку.
6. Структура віку: центральні та часткові новоутворення, центральна та бічна лінії розвитку.
7. Динаміка віку. Соціальна ситуація розвитку. Революційні, еволюційні та ситуативні зміни психіки.
8. Поняття про когорту.
9. Розділи вікової психології.
10. Основні теоретичні проблеми вікової психології.
11. Основні практичні завдання вікової психології.
12. Практичне значення вікової психології.
13. Історичні витоки вікової психології.
14. Ідеї вікової мінливості психіки в працях учених XVII – XVIII ст.
15. Історія розвитку вікової психології у XIX ст.
16. Оформлення та розвиток вікової психології у XX ст.
17. Розвиток вікової психології в Україні.
18. Поняття про педологію.
19. Організаційні методи вікової психології.

20. Труднощі у проведенні психологічних обстежень осіб різного віку та шляхи їх подолання.
21. Особливості проведення спостереження, експерименту, опитування та тестування з особами різного віку.
22. Ключові питання онтогенезу психіки людини.
23. Основні умови психічного розвитку людини.
24. Фактори психічного розвитку людини.
25. Характер психічного розвитку людини.
26. Природа людини як суб'єкта розвитку.
27. Біологічні теорії онтогенезу психіки людини: рекапітуляції, дозрівання, етологічна.
28. Теорії научіння: соціального научіння, соціально-когнітивна.
29. Когнітивні теорії онтогенезу психіки людини: генетичної епістемології, інформаційна, культурно-історичного розвитку психіки.
30. Психоаналітичні теорії онтогенезу психіки людини: психосексуальна, психосоціальна.
31. „Я” теорії онтогенезу психіки людини: гуманістична, смислових систем.
32. Екологічна теорії онтогенезу психіки людини.
33. Показники психічного розвитку.
34. Основні тенденції онтогенезу психіки людини.
35. Основні закономірності онтогенезу психіки людини.
36. Поняття про сенситивні та критичні періоди розвитку. Вікові кризи.
37. Підходи до вікової періодизації психічного розвитку людини.
38. Критерії вікової періодизації психічного розвитку людини.
39. Періодизації на основі зовнішніх змін: календарна, біогенетична, біологічна, дентиції, педагогічна.
40. Періодизації на основі внутрішніх змін: когнітивних, психосексуальних, психосоціальних, психологічних новоутворень, провідного виду діяльності, соціальної ситуації розвитку.
41. Сучасна періодизація психічного розвитку людини.
42. Етапи розвитку дитини у пренатальному стані.
43. Вплив зовнішнього середовища на пренатальний стан дитини.
44. Криза новонародженого.
45. Період пристосування дитини до нових умов життя.
46. Фізичні стани новонародженого. Поняття про поліфазний та парадоксальний сон.
47. Вроджені фізіологічні та перцептивні механізми психічного розвитку і програми моторного розвитку новонароджених.
48. Розвиток чуттєвого пізнання новонароджених.
49. Розвиток емоційної сфери новонароджених.
50. Довільна поведінка новонароджених: феномени навчання, звикання та саморегуляції.
51. Встановлення стосунків між новонародженою дитиною та батьками. Явище бондінгу.
52. Центральне психологічне новоутворення періоду новонародженого.
53. Розвиток чуттєвого пізнання немовлят.
54. Розвиток моторики немовлят.
55. Особливості пізнавальної сфери немовлят: пам'ять, увага, увага, мислення.
56. Умови раннього мовленнєвого розвитку дитини; етапи, види, тенденції.
57. Емоційний розвиток немовлят: етапи, вікові особливості.
58. Ігри немовлят, їх різновиди.
59. Спілкування немовлят з дорослими. Виникнення прихильності. Стадії реакції дитини на розлучення з матір'ю (за Дж. Боулбі).
60. Становлення Я-концепції немовлят. Формування фізичного Я-образу.
61. Криза першого року життя: симптоми, шляхи подолання.
62. Центральні психологічні новоутворення немовлячого періоду.
63. Моторні навички та уміння у ранньому дитинстві.

64. Особливості пізнавальної сфери у ранньому дитинстві: сприймання, пам'ять, уява, увага.
65. Доопераціональна стадія розвитку мислення у ранньому дитинстві. Феномени Піаже.
66. Мовленнєвий розвиток у ранньому дитинстві. Егоцентричне мовлення. Білінгвізм.
67. Страхі та тривоги у ранньому дитинстві; їхні причини та різновиди.
68. Засвоєння соціальних норм і правил поведінки у ранньому дитинстві. Агресія. Асертивна і просоціальна поведінка.
69. Гра у ранньому дитинстві: різновиди, способи, функції.
70. Становлення Я-концепції у ранньому дитинстві.
71. Криза третього року життя: симптоми, шляхи подолання.
72. Центральне психологічне новоутворення раннього дитинства.
73. Розвиток сенсорно-перцептивної сфери у пізньому дитинстві.
74. Особливості пам'яті, уяви та уваги у пізньому дитинстві.
75. Конкретно-операціональне мислення у пізньому дитинстві.
76. Особливості мовленнєвого розвитку у пізньому дитинстві.
77. Страхі та тривоги у пізньому дитинстві.
78. Взаємини з батьками і ровесниками у пізньому дитинстві.
79. Дитяча дружба: стадії розвитку, функції. Модель Р. Селмана.
80. Концепції морального розвитку дитини (за Ж. Піаже, Л. Кольбергом).
81. Розвиток Я-концепції у пізньому дитинстві.
82. Криза сьомого року життя: симптоми, шляхи подолання.
83. Центральні психологічні новоутворення пізнього дитинства.
84. Загальні тенденції формування особистості підлітків.
85. Становлення Я-концепції підлітків.
86. Особливості самооцінки підлітків. Підлітковий егоцентризм.
87. Криза підліткового періоду: симптоми, шляхи подолання.
88. Підлітки у соціальному середовищі: стосунки з батьками і ровесниками.
89. Особливості дружби та товаришування у підлітковому віці. Підліткові компанії.
90. Підліткова культура та субкультури.
91. Моральні принципи, цінності та переконання підлітків. Рівні морального розвитку (за Л. Кольбергом).
92. Емоційно-вольова сфера підлітків. Причини депресивних станів.
93. Пізнавальна сфера підлітків: сприймання, пам'ять, уява, увага.
94. Стадія формальних операцій розвитку мислення підлітків.
95. Центральне психологічне новоутворення підліткового віку.
96. Формування особистої ідентичності в юності. Статуси ідентичності (за Дж. Марсія).
97. Становлення Я-концепції в юнацькому віці.
98. Криза юнацького віку: симптоми, шляхи подолання.
99. Етика самостійно вироблених моральних принципів в юності. Рівні морального розвитку (за Л. Кольбергом).
100. Соціальне середовище юнацтва. Спілкування з ровесниками та дорослими.
101. Емоційно-вольова сфера в юності. Дружба та кохання.
102. Пізнавальна сфера в юності: пам'ять, уява, увага, мислення.
103. Центральне психологічне новоутворення юнацького віку.
104. Теорія трансформації психології дорослої людини Р. Гулда.
105. Основні соціальні завдання ранньої дорослості.
106. Стадії когнітивного розвитку у дорослості (за У. Шейо).
107. Вікові особливості інтелекту, мислення, пам'яті, уваги у ранній дорослості.
108. Емоційні зміни у ранній період дорослості. Комплекс Юни.
109. Переоцінка життєвих цінностей у середній дорослості.
110. Погляди Р. Пека на психосоціальний розвиток у середній дорослості.
111. Криза середини життя: симптоми, шляхи подолання.

112. Когнітивний розвиток у середній дорослості: пам'ять, увага, мислення. Інтелектуальні зміни.
113. Емоційна сфера у середній дорослості.
114. Соціально-психологічні зміни у літньому віці.
115. Теорії старіння.
116. Когнітивний розвиток у літньому віці: сенсорно-перцептивна сфера, пам'ять, увага. Згасання інтелекту.
117. Емоційно-вольові зміни у літньому віці.
118. Стадії погодження з думкою про смерть.
119. Феномен соціальної пам'яті про померлу людину.
120. Геронтологічні аспекти пролонгування довгожителства.